

بررسی طرحواره‌های تصویری زبان فارسی از دیدگاه معنی‌شناسی شناختی: مطالعه‌ی موردی

داستان شازده احتجاب

مژگان سقانی^{۱*}، حیات عامری^۲.

۱- دانشجوی دکتری زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران

۲- استادیار، مرکز تحقیقات زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران

خلاصه

طرحواره‌ی تصویری^۲ یکی از مفاهیم اساسی زبان‌شناسی‌شناختی است که امروزه بیش از پیش مورد توجه معنی‌شناسان شناختی قرار گرفته‌است. پژوهش حاضر پس از ارائه‌ی تعاریف کلی پیرامون این مبحث در چارچوب نظریه‌ی طرحواره‌های تصویری در معنی‌شناسی شناختی به مطالعه‌ی موردی طرحواره‌های داستان شازده احتجاب اثر هوشنگ گلشیری پرداخته است. داده‌های زبانی از میان جملات این داستان انتخاب شده‌اند که با توجه به تعاریف ارائه شده از طرحواره در دیدگاه شناختی و نیز بر اساس شم زبانی طرحواره‌های این مجموعه شناسایی شدند، و پس از تطابق ویژگی طرحواره‌های داستان با مشخصه‌ی طرحواره‌های حجمی، حرکتی و قدرت، جملات در سه گروه مذکور قرار داده شدند و سپس با در نظر گرفتن ویژگی‌های جزئی‌تر زیر شاخه‌های فرعی نیز برای آن‌ها تعریف شد. نتایج حاصل از این پژوهش که با جداول و نمودارهای آماری به تصویر کشیده شده‌اند، حاکی از آن است که در این داستان، طرحواره‌های حرکتی در انواع مختلف تماسی، بالا-پایین، جلو-عقب، نزدیک - دور و دورانی، بیش از دو طرحواره‌ی حجمی و قدرت به کار برده شده‌اند. از طرحواره‌های حجمی داستان می‌توان به انواع 'خالی - پر'، 'اضافه'، 'درون - بیرون' و 'سطح' اشاره کرد. همچنین، طرحواره‌ی قدرت بر اساس تقسیم‌بندی هفتگانه‌ی جانسون با جملات شازده احتجاب تطبیق داده شده و بر این اساس برای طرحواره‌ی قدرتی تغییر مسیر و جذب نمونه‌ای یافت نشد، اما طرحواره‌های قدرتی فشار، ممانعت، متقابل، حذف مانع و توانمندی در جملات داستان مورد بررسی قرار گرفتند. افزون بر آن، در بررسی طرحواره‌ی توانمندی این نتیجه حاصل شد که عنصر نشان‌دهنده‌ی قدرت یا عدم وجود آن در تمامی طرحواره‌های توانمندی به کار رفته در این داستان، فعل کمکی 'توانستن' است. بنابراین، آن‌چه جانسون در مورد فعل کمکی 'can' در انگلیسی بیان کرده‌است برای معادل فارسی آن فعل، یعنی 'توانستن' نیز صادق است.

کلمات کلیدی: شازده احتجاب، طرحواره‌های تصویری، معنی‌شناسی شناختی، طرحواره‌ی حجمی، طرحواره‌ی حرکتی، طرحواره‌ی قدرت

۱. مقدمه

پژوهش حاضر به بررسی طرحواره‌های تصویری زبان فارسی در چارچوب نظری معنی‌شناسی شناختی پرداخته است. 'طرحواره‌ی تصویری' یکی از مفاهیم اساسی زبان‌شناسی شناختی است. این الگوها که خود حاصل تعامل انسان با

* Corresponding author: Mozghan Soghani
Email: Mozghan.Soghani@gmail.com

^۲تصویری یا تصویری: از آنجاکه ترجمه‌ی Image schema در زبان فارسی از ابتدا به صورت تصویری آمده است، نگارنده «تصویری» را انتخاب کرده و در این پژوهش هرکجا تصویری آمده است منظور «تصویری» است.